

Tomczak, Marcin

Powstanie parafii w Lipnikach

Zeszyty Naukowe Ostroleckiego Towarzystwa Naukowego 25, 175-193

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POWSTANIE PARAFII W LIPNIKACH¹

ORIGIN OF THE PARISH IN LIPNIKI

Dzieje Kościoła katolickiego na Kurpiach to zagadnienie, którym zajmowało się wielu badaczy. Wśród nich szczególne miejsce zajmuje ksiądz Witold Jemielity, który w swych licznych publikacjach poświęcił tej tematyce wiele miejsca, a jego praca pod tytułem *Parafie Puszczy Kurpiowskiej*² cieszy się długoletnim zainteresowaniem osób chcących pogłębiać swoją wiedzę w tym właśnie zakresie. Trzeba jednocześnie nadmienić, że na wspomnianym wyżej polu badawczym jest jeszcze wiele do zrobienia. Dość powiedzieć, że większość kurpiowskich parafii nie posiada monografii³. Starania Jemielitego powinny być zatem punktem wyjścia do dalszych badań, a niniejszy artykuł jest owocem tych przekonań.

Celem pracy jest przedstawienie działań zmierzających do utworzenia parafii w Lipnikach na Kurpiach. Autor starał się jednocześnie wskazać wszystkie czynniki sprzyjające i opóźniające ten proces. Zasadnicza część artykułu zamyka się w latach 1820–1838. Pierwsza data wyznacza początek starań na rzecz dysmembracji, druga z kolei zwieńczenie tych starań, czyli utworzenie parafii w Lipnikach. W swej pracy autor oparł się przede wszystkim na źródłach rękopiśmiennych znajdujących się w Archiwum Diecezjalnym w Łomży.

Kiedy patrzymy na współczesną mapę Puszczy Zielonej, naszą uwagę zwracają Myszyniec i Kadzidło – dwie stosunkowo duże miejscowości wpłątane w sieć małych, dość daleko od siebie oddalonych wiosek. To właśnie te miejscowości są dziś utożsamiane z Kurpiami i to w nich koncentruje się kulturalne i gospodarcze życie współczesnych Puszczałaków, także tutaj znajdziemy najbardziej okazałe świątynie tego regionu. Faktu, że Myszyniec i Kadzidło są niejako dwiema „stolicami” Puszczy Kurpiowskiej, chyba nikt już dziś nie kwestionuje. Ale czy tak było zawsze?

* mgr historii, Ostrołęka

¹ Niniejszy artykuł jest poprawionym i znacznie rozszerzonym rozdziałem pracy licencjackiej autora: M. Tomczak, *Zarys dziejów parafii Lipniki do 1939 roku*, Pułtusk 2007, s. 19–27.

² W. Jemielity, *Parafie Puszczy Kurpiowskiej*, Łomża 1975 i 2004 (wydanie z 2004 roku poszerzone o zarysy dziejów nowo powstałych parafii).

³ Więcej szczęścia w tej materii ma parafia Myszyniec, która niedawno doczekała się monografii (*Dzieje parafii i kościoła pw. Trójcy Przenajświętszej w Myszyncu* [dalej: *Dzieje parafii...*], pod red. Marii Przytockiej, Myszyniec 2009). Należy wspomnieć też o pracy dotyczącej parafii Zalas (W. Jemielity, *Dzieje parafii Zalas*, Łomża 2003) oraz o wiekowej już nieco książce Chętnika poświęconej parafii w Dąbrówce (A. Chętnik, *Dąbrówka. Kościół i parafia w pow. ostrołęckim*, Nowogród 1937).

Siedemnastowieczne Lipniki były bez wątpienia jedną z najważniejszych wsi na Kurpiach, o czym najdobitniej świadczy fakt, iż w lustracji z 1673 roku zostały odnotowane jako jedyna miejscowość Zagajnicy łomżyńskiej⁴. Gdyby dzisiejsze postrzeganie świata rzutować w przeszłość, Lipniki byłyby wówczas bez wątpienia poważnym kandydatem do miana stolicy Kurpiowszczyzny. Znaczenie Lipnik z biegiem lat zapewne wzrastało, jednakże do postawienia przysłowiowej kropki nad „i” oraz do przypiętowania ich uprzywilejowanej pozycji na Kurpiach zabrakło jednego – parafii⁵.

Od początku swego istnienia Lipniki znajdowały się pod zwierzchnictwem biskupa płockiego, przynależąc najpierw do parafii Nowogród, a od 1740 roku do nowo powstałej parafii Kadzidło⁶. Podczas wizytacji teje parafii w roku 1755 biskup płocki Józef Eustachy Szembek przybył również do Lipnik, gdzie poświęcił ziemię pod przyszły cmentarz oraz pozwolił na budowę kościoła⁷. Do tej pory mieszkańcy Lipnik brali udział we mszy świętej oraz przystępowali do spowiedzi wielkanocnej w stodołach, które zostały do tego celu specjalnie przygotowane⁸. Wizyty proboszcza kadzidlańskiego nie były zapewne częste i odbywały się najprawdopodobniej zaledwie kilka razy do roku.

Dwadzieścia lat później w czasie wizytacji generalnej z 1775 roku do Lipnik przybył przedstawiciel biskupa. Po wysłuchaniu prośb mieszkańców tej wioski oraz okolicznych miejscowości ponowił zgodę na budowę kościoła, ale w przeciwieństwie do poprzedniej, biskupiej wizyty, poszedł o kilka kroków dalej, gdyż zgodził się również na budowę domu dla księdza, który mógł sprawować tu posługę duszpasterską za zgodą i pod kierownictwem proboszcza z Kadzidła⁹.

Te dwie wizyty świadczą niezbicie o tym, jak wiele uwagi poświęcano wówczas Lipnikom, skoro w trakcie ich obydwu kwestia lipnicka była dokładnie rozpatrywana, a prośby mieszkańców, którzy wciąż mieli do parafialnego kościoła daleką, a w okresie

⁴ Ze względu na specyficzne warunki panujące na Kurpiach, nasuwa się stwierdzenie, iż ówczesne Lipniki musiały być miejscem wyjątkowym. Była to miejscowość, która nie powstała samorzutnie, lecz została założona przez starostę, a takich wsi na Kurpiach było zaledwie kilka. Lipniki wyróżniały się również tym, że znajdowało się tu jedyne w Puszczy Zielonej uprzywilejowane wójtostwo szlacheckie, które w 1673 roku posiadali małżonkowie Jurscy, w roku 1800 – Kierznowscy, a następnie niejaki Orzołek (L. Krzywicki, *Kurpie*, w: tegoż, *Dziela*, t. 6, Warszawa 1962, s. 519, 546, 590, 594). Typowym zjawiskiem w Lipnikach były natomiast zajęcia ich mieszkańców. W lustracji z 1673 roku możemy przeczytać taki oto fragment: „Lipniki, wieś nowo założona, powinności ani robocizny nie odprawia dlatego, że gruntów nie ma dobytých, gdyż poddani więcej się bawią bartnictwem niż zasiewaniem i uprawianiem pól” (cyt. za: tamże, s. 519).

⁵ O roli i miejscu parafii w naszej kulturze zob. m.in. J. Kłoczowski, *Parafia w tradycyjnej kulturze europejskiej i polskiej*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” (dalej: *Zeszyty Naukowe OTN*) 1999, z. XIII, s. 11–19; zob. też przyp. nr 91.

⁶ W. Jemielity, *Parafia Puszczy Kurpiowskiej*, Łomża 2004, s. 45.

⁷ Archiwum Diecezjalne w Łomży, zespół I (dalej: ADŁ I), *Visitatio Generalis Ecclesiae Parochialis in Kadzidło Decanatus Ostrołęces Anno 1775*. 4ta Aug. expedita, sygn. 173, k. 33; ADŁ I, Protokół komisji radzącej nad sposobnością utworzenia parafii w Lipnikach – Lipniki 30.VI/1.VII.1824 (dalej: Protokół komisji...), sygn. 238, k. 61; W. Jemielity, *Parafia...*, s. 45.

⁸ ADŁ I, Protokół komisji..., sygn. 238, k. 61; W. Jemielity, *Parafia...*, s. 45.

⁹ ADŁ I, *Visitatio Generalis Ecclesiae Parochialis in Kadzidło Decanatus Ostrołęces Anno 1775*. 4ta Aug. expedita, sygn. 173, k. 33; W. Jemielity, *Parafia...*, s. 45.

wiosennym, z powodu wylewów rzeki Szkwy, także trudną drogę¹⁰, były wysłuchiwane. Taki obrót sprawy zachęcił mieszkańców Lipnik i pobliskich wsi, którym kwestia utworzenia nowej parafii nie była obojętna, do aktywniejszego działania i dzięki ich wysiłkom wzniesiono tu wkrótce kaplicę¹¹, choć żaden ksiądz w Lipnikach nie zamieszkał. Nadal kilka razy do roku przyjeżdżał tu proboszcz z Kadzidła, choć teraz jego harmonogram wizyt był już ściślejszy i mógł on odwiedzać lipnicką kaplicę do dwunastu razy w roku¹².

Nasuwa się tu jednak pewne pytanie – dlaczego, mimo uzyskania zgody biskupa, nie przebywał w Lipnikach na stałe ksiądz? Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy mogła być nieprzychylna postawa kadzidlańskiego proboszcza, gdyż utrzymanie księdza w Lipnikach mogłoby uszczuplić dochody wpływające do jego parafii. Wydaje się, że nie był to jednak jedyny powód. Istotną przyczyną mogła być także zwykła ludzka bieda. Mieszkańcy Lipnik, pragnąc mieć wśród siebie kapłana, musieliby łożyć na jego utrzymanie z własnych pieniędzy oraz dzielić się własnymi płodami rolnymi, co w ówczesnych czasach i w tym ubogim regionie kraju, jakim była Puszcza Kurpiowska, wydaje się zwyczajnie niemożliwe. Bieda dawała się zresztą we znaki nie tylko mieszkańcom Lipnik. W początkach XIX wieku trudne chwile przeżywała także parafia w Kadzidle¹³, która – co warto podkreślić – była jedną z największych parafii w diecezji płockiej.

¹⁰ W. Jemielity, *Parafie...*, s. 45.

¹¹ Trudno jest ustalić dokładną datę wzniesienia kaplicy w Lipnikach. Niektóre publikacje (zob. *Rocznik jubileuszowy diecezji łomżyńskiej 2009/2010*, Łomża 2009, s. 248) oraz jeden z dokumentów z połowy XIX wieku, podają wprost, iż zbudowano ją w 1775 roku, jednakże wydaje się, że jest to informacja nieprawdziwa, gdyż we wspomnianym wyżej źródle jest wzmianka, iż została ona wzniesiona staraniem księdza Marcina Szwejkowskiego, który został delegowany do zarządzania parafią w Kadzidle dopiero 17 listopada 1777 roku (Archiwum Parafialne w Kadzidle [nazwa nieoficjalna], *Iura et documenta Ecclesiae Parochialis Kadzidlensis a tempore suam Exdotationis et Erektionis in unum volumen compilata et fideliter ex suis Originalibus transcripta. per Illustrem Admodu Reveredu Dominu Martinum Szwejkowski. Decanum Ostrolęcensem Parochum Kadzidlensem. Anno Domini 1781 mo.*, Opis Kościoła Kadzidlańskiego od roku 1783 do roku 1848 [brak paginacji]). Wydaje się, że najwcześniejsza data, jaka powinna być brana pod uwagę, to rok 1778, gdyż jest mało prawdopodobne, by ksiądz Szwejkowski już w 1777 roku rozpoczął budowę kaplicy. Nieco światła na tę kwestię rzuca także inny dokument z 1824 roku, który wspomina, że kaplica w Lipnikach egzystuje od czterdziestu lat (ADŁ I, Protokół komisji..., sygn. 238, k. 61). Nie można oczywiście w stu procentach założyć, że budowa kaplicy w Lipnikach została ukończona w roku 1784, gdyż okres, o którym mowa w dokumencie mógł być podany nie precyzyjnie. Niemniej jednak można dzięki temu z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że kaplicę w Lipnikach wzniesiono między 1778 a 1784 rokiem.

¹² ADŁ I, Protokół komisji..., sygn. 238, k. 57.

¹³ Na początku XIX wieku rząd zaczął uchylać się od płacenia kadzidlańskiej parafii corocznych 1500 złotych polskich kompetencji (ADŁ I, Proboszcz Sułkowski do konsystorza pułtuskiego – Kadzidło 1.VI.1815, sygn. 174, k. 33; Pismo do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego – 6.IV.1832, tamże, k. 212), jaka na mocy decyzji starosty ostrolęckiego Antoniego Małachowskiego oraz przywileju króla Stanisława Augusta z 30 grudnia 1780 roku, jej się należała (ADŁ I, Kadzidło, sygn. 174, k. 44; Archiwum Diecezjalne w Łomży, zespół II [dalej: ADŁ II], Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1842 roku, sygn. 160, k. 590; W.H. Gawarecki, *Pamiętnik historyczny płocki*, t. 2, Warszawa 1830, s. 67). Podobnie pieniądze z pięcioprocentowego kapitału przyznanego 19 grudnia 1805 roku, odliczanego od kwoty 7500 złotych polskich, pochodzących z dóbr Łukoszyno-Byki w obwodzie płockim, nigdy nie trafiły

Koniec XVIII stulecia przyniósł Polakom tragiczne doświadczenia rozbiorów. W 1795 roku nasz kraj zniknął ostatecznie z map Europy. Dla całego narodu zakończył się pewien etap dziejów, a rozpoczynał nowy – trudny i bolesny. Mimo że każdy zakątek naszego upadłego państwa łączyła silna wiara w lepsze jutro, to jednak każdy z nich borykał się z własnymi problemami.

Po trzecim rozbiore Polski cały obszar Puszczy Zielonej znalazł się w nowo powstałej prowincji pruskiej zwanej Prusami Nowowschodnimi¹⁴. Między innymi właśnie w ziem tej prowincji utworzono w 1807 roku na mocy pokoju w Tylży Księstwo Warszawskie, które obejmowało także kurpiowskie tereny. Część obszaru Puszczy Zielonej znalazła się w departamencie plockim, część zaś w departamencie łomżyńskim. W kwestii podziałów administracyjnych sytuacja nie zmieniła się wiele także po utworzeniu Królestwa Polskiego w 1815 roku. Kadzidło znalazło się wówczas w województwie plockim, natomiast niektóre wsie tej parafii, takie jak: Baba, Brzozowa, Czarnia, Plewki, Szafranki, Tartak, Złotagóra oraz najbardziej nas interesujące Lipniki, w województwie augustowskim¹⁵. Wojny i wynikające z nich przesunięcia granic nie sprzyjały zapewne inicjatywom utworzenia w Lipnikach parafii. Na domiar złego sytuacja skomplikowała się znacznie w 1818 roku, kiedy to zapoczątkowano reformy carskie zmierzające do ujednoczenia podziałów administracji kościelnej z państwową¹⁶. Wtedy to papież Pius VII bullą „Ex imposita Nobis” przeniósł z Wigier do Sejn siedzibę diecezji, którą nazywano także augustowską¹⁷, oraz przyłączył do niej z diecezji plockiej dekanaty Łomżę, Wąsosz i Wiznę¹⁸. Lipniki znalazły się wówczas w swego rodzaju „pasie granicznym”. Zgodnie z postanowieniami reformy, z racji tego, iż leżały w województwie augustowskim, powinny znaleźć się także w diecezji sejneńskiej i dekanacie łomżyńskim. Tak się jednak nie stało, gdyż należały do parafii Kadzidło znajdującej się nadal w diecezji plockiej oraz w dekanacie ostrołęckim¹⁹. Podziały admini-

do rąk kadzidlańskiego plebana (ADŁ II, Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1822 roku, sygn. 160, k. 214; Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1821 roku, tamże, k. 153; Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1842 roku, tamże, k. 592; ADŁ II, Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1856 roku, sygn. 161, k. 117; ADŁ I, Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1824 roku, sygn. 174, k. 95; Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1827 roku, tamże, k. 167).

¹⁴ W. Jemielity, *Zarys dziejów Puszczy Kurpiowskiej*, „Episteme”, 38(2004), s. 15; tenże, *Układ administracyjny ziemi ostrołęckiej dawniej i dziś*, „Zeszyty Naukowe OTN” 1994, z. VIII, s. 48.

¹⁵ Tenże, *Parafie...*, s. 45–46.

¹⁶ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980, s. 558–559.

¹⁷ W. Jemielity, *Myszyniec centrum kościelnym Puszczy Zielonej*, „Zeszyty Naukowe OTN” 1997, z. XI, s. 98; tenże, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818–1872*, Lublin 1972, s. 9–11.

¹⁸ Tenże, *Diecezja Łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990, s. 7; tenże, *Układ...*, s. 53; tenże, *Diecezja augustowska...*, s. 10–11.

¹⁹ ADŁ I, Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 18.II.1824, sygn. 238, k. 16; Biskup augustowski do biskupa plockiego – Sejny 28.III.1838, tamże, k. 32; sygn. 174, k. 229. Do czasu powstania parafii w 1838 roku przynależność administracyjna Lipnik nie zmieniła się znacząco. Jedyna różnica była natury formalnej, gdyż w 1837 roku województwa zostały zamienione na gubernie (J. Kijowski, *Podziały administracyjne na Mazowszu od XVI w. do chwili obecnej, ze szczególnym uwzględnieniem regionu ostrołęckiego*, „Zeszyty Naukowe OTN” 2000, z. XIV, s. 25; W. Jemielity, *Układ...*, s. 49).

stracyjne stały się od tego momentu kolejnym, bardzo ważnym czynnikiem opóźniającym kwestię utworzenia kolejnej parafii w Puszczy Kurpiowskiej.

Pierwsze próby zmierzające do utworzenia w Lipnikach parafii zostały podjęte już w 1808 roku, jednak zdaje się, iż były to starania bardzo nieudolne, gdyż nie pozostały po sobie żadnych informacji w aktach kościelnych, a dowiadujemy się o nich jedynie z późniejszych korespondencji²⁰.

Jedną z ważniejszych dat w historii parafii Lipniki jest bez wątpienia 4 marca 1820 roku²¹. Wtedy to sprawą utworzenia w Lipnikach parafii zajął się niejaki Rowicki – naddzierżawca ekonomii Nowogród, zamieszkały w Kupiskach. Właśnie 4 marca wystosował pismo do Komisji Województwa Augustowskiego, w którym zgłaszał swą chęć współpracy zmierzającej do osadzenia w Lipnikach kapłana. Proponował, aby budynki wójtostwa lipnickiego likwidowanego z dniem 1 czerwca z powodu śmierci Kierznowskiego przeznaczyć na utrzymanie księdza. Inicjatywę, z jaką wystąpił, argumentował tym, że ludność tej okolicy nie w pełni wywiązuje się z „obowiązków prawowiernym katolikom właściwych”²², gdyż nie ma przy niej na stałe kapłana, a wizyty księdza z Kadzidla są zbyt rzadkie. Pisał również, że powstanie parafii wpłynęłoby na oświecenie tamtejszej ludności, na czym rządowi szczególnie powinno zależeć²³. Ten swoisty altruizm Rowickiego wydaje się podszyty fałszem, bo trudno uwierzyć, by tak mocno interesował się losem Lipnik skoro sam mieszkał w Kupiskach. Znał jednak zapewne zamiłowanie Kurpiów do odwiedzania karczm po niedzielnym nabożeństwie, w związku z czym utworzenie w Lipnikach parafii mogło mu przynieść znaczące zyski dzięki prawu propinacyjnemu²⁴.

Niespełna miesiąc później, bo już 23 marca, sprawą zajął się Wydział Oświecenia Komisji Województwa Augustowskiego, który delegował w tym celu specjalnego komisarza²⁵. Delegat ów dostał polecenie skontaktowania się z księdzem Andrzejem Żmijewskim, surogatem łomżyńskim, i wspólnie z nim miał zdobywać informacje na gruncie przyszłej parafii. Mieli oni dowiedzieć się: ile pieniędzy na utrzymanie księdza będą mogli przeznaczyć tamtejsi właścianie; ile i jakie grunty będzie można przekazać na rzecz przyszłej parafii; czy będzie to fundusz wystarczający, by mogła tam powstać parafia; które, jak wielkie, jak ludne i w jakiej parafii znajdujące wówczas wioski miałyby tworzyć parafię²⁶. Pierwsze miesiące 1820 roku zapowiadały się zatem bardzo obiecująco. Wydawało się, iż powstanie nowej parafii jest już tylko kwestią czasu;

²⁰ ADŁ I, Naddzierżawca ekonomii Nowogród do Komisji Województwa Augustowskiego – Kupiski 4.III.1820, sygn. 238, k. 4; sygn. 174, k. 62.

²¹ Wszystkie daty w niniejszym artykule są podane według kalendarza gregoriańskiego.

²² We wszystkich cytatach została zachowana oryginalna pisownia.

²³ ADŁ I, Naddzierżawca ekonomii Nowogród do Komisji Województwa Augustowskiego – Kupiski 4.III.1820, sygn. 238, k. 4; sygn. 174, k. 62; ADŁ I, Protokół komisji..., sygn. 238, k. 54; ADŁ I, Ksiądz Suligowski do konsystorza pułtuskiego – 18.I.1821, sygn. 174, k. 52; Referendarz nadzwyczajny w Radzie Stanu do proboszcza parafii troszyńskiej – Łomża 29.XII.1820, tamże, k. 65.

²⁴ ADŁ I, Sołtysi wsi Gawrychy, Kuzie, Wyk i Popiołki do biskupa augustowskiego – Gawrychy 17.VII.1840, sygn. 238, k. 80.

²⁵ ADŁ I, Komisja Województwa Augustowskiego – Suwałki 23.III.1820, sygn. 238, k. 5; sygn. 174, k. 62–63.

²⁶ Tamże; ADŁ I, Komisarz delegowany do obwodu łomżyńskiego do księdza Żmijewskiego – Łomża 6.VI.1820, sygn. 238, k. 6.

z korespondencji duchownych wiało optymizmem²⁷, jednak już 3 lipca zaczęły się pierwsze trudności. Konsystorz łomżyński upomniął listownie komisarza rządowego, że wioski mające tworzyć przyszłą parafię znajdują się w parafii kadzidlańskiej, a więc w sprawie utworzenia parafii w Lipnikach trzeba liczyć się także ze zdaniem biskupa płockiego, pod którego zwierzchnictwem owa parafia się znajduje²⁸. Z tego samego powodu również ksiądz Żmijewski odmówił dalszej współpracy, uzasadniając to brakiem kompetencji²⁹. W tej sytuacji komisarz napisał 30 sierpnia list do biskupa płockiego – Adama Michała Prażmowskiego, w którym wyjaśnił pokrótce problemy tworzącej się parafii oraz prosił go, aby zechciał wyznaczyć swego delegata z diecezji płockiej³⁰. Zdaje się jednak, że biskup płocki był już wcześniej o sprawie poinformowany przez biskupa sejneńskiego, gdyż już 9 sierpnia polecił proboszczowi troszyńskiemu – księdzu Melchiorowi Suligowskiemu, by ten przeprowadził indagacje w kwestii Lipnik³¹.

Z poleceń, jakie przekazała swemu delegatowi Komisja Województwa Augustowskiego oraz proboszczowi troszyńskiemu biskup płocki, wynika, iż najczęściej pytań, a więc i wątpliwości, mieli oni w kwestiach finansowych tworzącej się parafii, i mimo iż byłaby ona dość ludna, to i tak nie mieli pewności, czy będzie mogła utrzymać się jedynie z datków biednej, kurpiowskiej ludności. Wątpliwości w tej kwestii nie miał za to ksiądz Maciej Sułkowski – proboszcz kadzidlański, który kilkakrotnie studził zapał księży gorąco popierających projekt dysmembracji, twierdząc – nie bez racji zresztą – że lud kurpiowski nie będzie w stanie udźwignąć finansowego ciężaru, jaki niesie ze sobą nowa parafia³². Inną rzeczą jest, że ksiądz Sułkowski w tym swoistym „buncie” miał na uwadze przede wszystkim własny byt materialny, gdyż jego parafia od początków XIX wieku nieraz borykała się z problemami finansowymi³³. Postawa Sułkowskiego nie może nas zatem dziwić. Nie może nas dziwić również to, że nie docierały do niego – mało przekonujące zresztą – argumenty niektórych księży, którzy twierdzili, że nawet jeśli parafia Kadzidło straci na rzecz Lipnik jedną czwartą swojej ludności, to i tak będzie wystarczająco ludną parafią, lub też to, że dzięki zmniejszeniu terytorium swojej parafii będzie mógł łatwiej wywiązywać się z obowiązków proboszcza³⁴. Mimo że postawa Sułkowskiego jest jak najbardziej zrozumiała, to bez wątpienia była jednym z czynników opóźniających proces powstawania parafii w Lipnikach. Wiele wskazuje również na to, że pleban z Kadzidła miał swego orędownika w osobie księdza Suligowskiego – kapłana delegowanego przez biskupa płockiego w celu zbadania kwestii lipnickiej³⁵.

²⁷ Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 3.VII.1820, tamże, k. 1.

²⁸ Konsystorz łomżyński do komisarza delegowanego do obwodu łomżyńskiego – Przytuły 3.VII.1820, tamże, k. 3.

²⁹ Komisarz delegowany do obwodu łomżyńskiego do biskupa augustowskiego – Łomża 30.VII.1820, tamże, k. 7; sygn. 174, k. 38.

³⁰ ADŁ I, Komisarz delegowany do obwodu łomżyńskiego do biskupa płockiego, sygn. 174, k. 39.

³¹ Ksiądz Łukasiewicz do konsystorza pułtuskiego – Warszawa 9.VIII. 1820, tamże, k. 37; M. Przytocka, *Parafia myszyńska od 1773 do 2009 roku*, w: *Dzieje parafii...*, s. 86.

³² ADŁ I, Listy proboszcza Sułkowskiego – Kadzidło 9, 7.IX.1820, sygn. 174, k. 55, 57.

³³ Zob. przyp. nr 13.

³⁴ ADŁ I, Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 27.VI.1823, sygn. 238, k. 12; Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 3.VII.1820, tamże, k. 1.

³⁵ Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 27.VI.1823, tamże, k. 12.

Widzimy zatem, że już w tym samym roku, w którym rozpoczęto działania zmierzające do erygowania nowej parafii, niemal od razu pojawili się pierwsi przeciwnicy tego pomysłu, jednak mimo to prace szły powoli naprzód. Delegaci sporządzali pierwsze raporty³⁶. W końcu 1820 roku rząd wyznaczył, ku niezadowoleniu księdza Sułkowskiego, nowego przedstawiciela do współpracy z władzami kościelnymi, którym został sam Rowicki – pomysłodawca i gorący zwolennik utworzenia w Lipnikach parafii³⁷. Na przełomie 1821 i 1822 roku rozstrzygała się z kolei kwestia probostwa w Kadzidle. Księża Sułkowskiego zastąpił ostatecznie na tym miejscu Kacper Milewski, pełniący wcześniej funkcję plebana w Zarebach³⁸. Wydaje się jednak, że ksiądz Milewski, podobnie jak jego poprzednik, również był zdecydowanym zwolennikiem zachowania *status quo* i jego nominacja nie wpłynęła znacząco na postępy w przedsięwzięciu zapoczątkowanym przez Rowickiego³⁹.

24 kwietnia 1823 roku Komisja Województwa Augustowskiego zainteresowała sprawą Lipnik Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁴⁰. Od tego momentu prace ruszyły do przodu zdecydowanie szybciej, choć trzeba było powtórzyć całą procedurę i na nowo wyznaczyć delegatów kościelnych i rządowych⁴¹. Jednak tym razem wszystko przebiegało sprawniej i już 18 lutego 1824 roku przedstawiciele byli znani. Diecezję płocką reprezentował ksiądz Stanisław Henryk Choromański⁴² – kanclerz katedralny płocki i archidiakon diecezji augustowskiej, diecezję augustowską ksiądz Filochowski – dziekan wiski, natomiast przedstawicielem rządowym został komisarz obwodu łomżyńskiego, którego nazwiska nie udało mi się ustalić⁴³.

30 czerwca 1824 roku w Lipnikach wyżej wymienieni delegaci, z wyjątkiem komisarza rządowego, którego zastępował adiunkt Polkowski⁴⁴, zebraли się „celem rozpoznania powodów utworzenia parafii w Lipnikach lub osadzenia tamże osobnego księdza”. W spotkaniu tym brali udział także: ksiądz Borowski – proboszcz nowogrodzki

³⁶ ADŁ I, Ksiądz Suligowski do konsystorza pułtuskiego – 18.I.1821, sygn. 174, k. 51–52.

³⁷ Ksiądz Filochowski do proboszcza Suligowskiego – Mały Płock 7.XII.1820, tamże, k. 58; Referendarz nadzwyczajny w Radzie Stanu do proboszcza parafii troszyńskiej – Łomża 29.XII.1820, tamże, k. 65.

³⁸ Pismo księdza Milewskiego – Zareby 22.X.1821, tamże, k. 64; Biskup płocki do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego – Warszawa 26.III.1822, tamże, k. 66.

³⁹ ADŁ I, Biskup augustowski do biskupa płockiego – Sejny 28.III.1838, sygn. 238, k. 32; sygn. 174, k. 229.

⁴⁰ ADŁ I, Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do biskupa augustowskiego – Warszawa 24.IV.1823, sygn. 238, k. 8.

⁴¹ Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do biskupa augustowskiego – Warszawa 9.VI.1823, tamże, k. 10; Komisja Województwa Augustowskiego do biskupa augustowskiego – Suwałki 19.XI.1823, tamże, k. 14.

⁴² Więcej o księdzu Choromańskim zob.: W. Jemielity, *Diecezja augustowska...*, s. 38–42; M. Godlewski, *Choromański Stanisław Henryk*, Polski Słownik Biograficzny (dalej: PSB), t. III, Kraków 1937, s. 427–428.

⁴³ ADŁ I, Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 18.II.1824, sygn. 238, k. 16; zob. też: Komisja Województwa Augustowskiego do biskupa augustowskiego – Suwałki 19.XI.1823, tamże, k. 14; Biskup augustowski do konsystorza łomżyńskiego – Sejny 10.II.1824, tamże, k. 15; Biskup augustowski do biskupa płockiego – Sejny 28.III.1838, tamże, k. 32; sygn. 174, k. 229.

⁴⁴ ADŁ I, Biskup augustowski do biskupa płockiego – Sejny 28.III.1838, sygn. 238, k. 32; sygn. 174, k. 229.

i zarazem kanonik katedry augustowskiej, ksiądz Jan Zabłocki⁴⁵ – proboszcz myszyński i kanonik pułtusi oraz ksiądz Kacper Milewski – proboszcz kadzidłański. Z owego spotkania zachował się dokument, który bardzo szczegółowo przedstawia przebieg ich pracy. Raport ów jest szczególnie istotny, gdyż poznajemy dzięki niemu opinie wszystkich osób zainteresowanych utworzeniem w Lipnikach parafii⁴⁶.

W pierwszej kolejności komisja zapoznała się z argumentami Rowickiego. Naddzierżawca ekonomii nowogrodzkiej pytany o przyczyny, dla których wystąpił z inicjatywą erygowania nowej parafii, odpowiedział, iż włościanie z powodów zbyt dużej odległości od kościołów parafialnych oraz trudnej przeprawy przez rzeki Szkwę, na której nie ma mostu, oraz Pisę i Narew nie mają możliwości „przyzwoitego uczęszczania do Świątyń Bożych po odbieranie zbawiennej dla nich nauki, ruwnie iak dla dopełnienia obrządków religijnych”, co z kolei jest powodem próżniactwa, pijaństwa i innych niemoralnych występków⁴⁷. Rowicki jako argument przedstawił również skomplikowaną sytuację terytorialną Lipnik, powołując się na tzw. Prawo Organizacyjne, które nakazuje, by granice diecezji pokrywały się z granicami województw⁴⁸. Naddzierżawca uważał również, „że mieszkańcy oddaleni od Urzędnika Stanu Cywilnego w obcym Województwie zamieszkałego, zaniedbują dopełnienia prawnych obowiązków”, co mocno utrudnia prace organów państwowych⁴⁹. Kolejną przyczyną, jaką przedstawił, był fakt, iż kaplica lipnicka, jak też jej całe uposażenie „kosztem pobożnych przodków włościan tej okolicy wystawione bez osadzenia w nim kapłana mogącego administrować Święte Sakramenta i prowadzić lud ciemny drogą cnoty, jak dotąd, tak nadal musiałyby być bez użytku”. Rowicki twierdził ponadto, że pogrzeby w Lipnikach często odbywały się bez obecności księdza⁵⁰. Członkowie komisji zażądali również od naddzierżawcy „wskazania w jaki sposób i jakimi funduszami mógłby być uposażony kapłan” w Lipnikach. Rowicki, w odpowiedzi na żądanie, powtórzył swoją propozycję przekazania na rzecz duchownego wójtostwa, które nie zostało jeszcze inkamerowane, składającego się z dwóch włók chełmińskich gruntu ornego, łąk i ogrodów, a także budynki mieszkalne i gospodarskie z sześcioma chałupnikami. Jego zdaniem, jeśli rząd zrezygnowałby z rocznego zysku z wójtostwa, który wynosił 102 złote polskie i 22 grosze, byłby to wystarczający fundusz parafialny. Podkreślił również, że dochodzą do tego jeszcze zyski z prawa stęły, z urzędu cywilnego oraz opłaty wnoszone przez parafian w czasie odpustów i innych uroczystości. Ponadto naddzierżawca zobowiązał się odstąpić na czas swej dzierżawy około dwunastomorgową łąkę zwaną Wenecją „przez włościan wsi Lipniki bezpłatnie na rzecz folwarku odrabianey” oraz trzy pola w Lipnikach⁵¹. Proponował także, aby do parafii w Lipnikach przyłączyć wioski z parafii Kadzidło: Baba, Brzozowa, Czarnia, Lipniki, Plewki, Szafranki, Tartak, ZłotaGóra; z parafii My-

⁴⁵ Więcej o księdzu Zabłockim zob.: M.M. Grzybowki, *Duchowieństwo parafialne myszyńskie od 1774 roku do 1925 roku*, w: *Dzieje parafii...*, s. 277; M. Tomczak, *Budowle kościelne w Puszczy Myszynieckiej w XIX wieku* (praca magisterska), Pułtusk 2009, s. 14–19.

⁴⁶ ADŁ I, Protokół komisji..., sygn. 238, k. 50–65.

⁴⁷ Tamże, k. 51–52.

⁴⁸ Tamże, k. 52–53.

⁴⁹ Tamże, k. 53. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że do roku 1864 najniższą jednostką administracji państwowej była parafia (W. Jemielity, *Układ...*, s. 49, 53; J. Kijowski, *Podziały administracyjne...*, s. 25–26).

⁵⁰ ADŁ I, Protokół komisji..., sygn. 238, k. 53.

⁵¹ Tamże, k. 54–56.

szyniec wioskę Dawia, natomiast z parafii Nowogród: Gawrychy, Kuzie, Popiołki oraz Wyk, co dawało w sumie 515 domów i 3236 osób⁵².

Komisja, zapoznawszy się z opinią Rowickiego, zwróciła się następnie z pytaniem do proboszczów: kadzidlańskiego, myszynieckiego i nowogrodzkiego, o to, jakie straty poniosą ich fundusze na skutek odłączenia od ich parafii niektórych wiosek oraz jakie jest ich stanowisko w kwestii utworzenia parafii w Lipnikach. Wszyscy trzej plebani zgodnie stwierdzili, że straty finansowe, jakie poniosą po utworzeniu parafii, to jedynie dochody z prawa stufy⁵³. Z oczywistych względów najwięcej do powiedzenia miał w tej kwestii ksiądz Milewski, który – znając już zapewne zdanie Rowickiego – wdał się niejako w polemikę z jego argumentami. Proboszcz z Kadzidla niechętnie odniósł się do planów erygowania parafii, twierdząc, że mieszkańcy wiosek mających tworzyć nową parafię nie są przez niego w żaden sposób zaniedbywani. Zaprzeczał również, że mieszkańcy Lipnik i okolic mają trudności w uczęszczaniu na nabożeństwa, „bo mimo iż woda na rzece Szkwa czasem na wiosnę wylewa, lecz most nateży z rozkazu Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji ma być budowany, a oprócz tego można łatwo przez nią wozem przejechać”. Milewski przypomniał również, że prawo do lipnickiej kaplicy mają następcy księdza Szwejkowskiego – pierwszego proboszcza kadzidlańskiego⁵⁴, zaznaczając zresztą, że jest to kościół zbyt mały dla liczby ludności proponowanej do nowej parafii⁵⁵. Pytany natomiast przez komisję, czy byłby w stanie utrzymać w Lipnikach kapelana, stanowczo odpowiedział, że nie będzie to możliwe. Podobnie proboszcz Zabłocki oświadczył, że nie widzi potrzeby oderwania wsi Dawia od jego parafii, gdyż jej mieszkańcy odpowiednio „opatrywani byli Sakramentami Świętemi”. Najbardziej przychylnie stanowisko w sprawie utworzenia nowej parafii prezentował natomiast ksiądz Borowski, twierdząc, że jeśli tylko ludność wiosek, mających oderwać się od macierzystej parafii, nie jest zadowolona z jego posługi duszpasterskiej i opowie się za odłączeniem, zezwoli na to, pod warunkiem, że zatrzyma dla siebie przynajmniej dochody uzyskiwane ze ślubów⁵⁶.

Członkowie komisji, po zapoznaniu się z opiniami Rowickiego oraz trzech wyżej wymienionych proboszczów, udali się do kaplicy i wójtostwa lipnickiego. Następnego dnia (1 lipca) powołali włóścian wsi proponowanych do nowej parafii, którzy potwierdzili, że przeprawy przez Szkwę, zwłaszcza wiosną, nie pozwalają im w uczęszczaniu na nabożeństwa i życzą sobie, aby kaplica w Lipnikach była nadal utrzymywana. Zaznaczyli jednak od razu, że nie są w stanie łożyć na księdza żadnych opłat, ani pieniędzy, ani w płodach rolnych, gdyż czynsze, kontrybucje leśne i inne podatki aż nadto ich obciążają. Zapytani natomiast przez komisję, czy „będą w pomocy roboczną do

⁵² Tamże, k. 55.

⁵³ Proboszcz Milewski miał stracić z tego tytułu, jak sam zadeklarował, do 300 złotych polskich (tamże, k. 58).

⁵⁴ Wziąwszy pod uwagę kwestie formalne, to nie Idzi Długołęcki, ale właśnie ksiądz Marcin Szwejkowski był pierwszym kadzidlańskim proboszczem (M. Tomczak, *Budowle kościelne...*, s. 37).

⁵⁵ Kaplica w Lipnikach była długa na trzydzieści łokci (około 18 m), szeroka na łokci dwadzieścia (12 m) oraz wysoka na dwanaście (7 m). Wewnątrz niej znajdowało się osiem ławek (ADŁ I, Inwentarz kościoła w Lipnikach – Lipniki 30.VI.1824, sygn. 238, k. 68; ADŁ I, Wizytacja dziekańska parafii Kadzidło z 1827 roku, sygn. 174, k. 168; por. ADŁ I, Ksiądz Błocki do biskupa augustowskiego – Nowogród 28.XII.1837, sygn. 557, k. 76).

⁵⁶ ADŁ I, Protokół komisji..., sygn. 238, k. 56–60.

powiększania Kościoła”, oświadczyli, że takiej pomocy nie odmawiają. Zastrzegli jednak, że drzewo na budowę kościoła ma pochodzić z przyległych borów, a „ci, którzy z powodu niezdolnego sprzężaiu, słabości albo innych przyczyn niebędą mogli uczynić zadosyć swym chęciom pobożnym, niebyli przynaglani do rzeczoney posługi”. Chcieli również mieć pewność, że po dysmembracji będą zwolnieni z wszelkich opłat – w tym składki ogniowej – na rzecz zabudowań kościelnych swych macierzystych parafii oraz prosili, aby wszystkie kwestie formalne, dotyczące narodzin, pogrzebów i ślubów mogły być załatwiane na miejscu, w Lipnikach⁵⁷.

Włościanie wsi Kuzie, Wyk, Popiołki i Gawrychy oświadczyli osobno, że nie są przez proboszcza nowogrodzkiego w żaden sposób zaniedbywani oraz że mają podobną drogę do pokonania tak do Lipnik, jak i do Nowogrodu, w związku z czym pragną pozostać przy swej dotychczasowej parafii. Powołując się na chwałę Bożą oraz na dobroczynne skutki powstania w Lipnikach parafii, zobowiązali się jednak do pomocy „w robociznie do zwuzki materyałów i do maystra”⁵⁸.

Komisja po wysłuchaniu opinii wszystkich stron uznała, że z powodu trudności w uczęszczaniu do kościołów oraz potrzeby oświecenia ludu, który zaczął się oddawać próżniactwu, pijaństwu i innym gorszącym występkom, a także potrzeby uporządkowania spisu akt cywilnych, należy parafię utworzyć. Komisja stwierdziła, iż do nowej parafii należy przyłączyć wioski: Baba, Brzozowa, Czarnia, Lipniki, Plewki, Szafranki, Tartak, Złotagóra, Dawia Kuzie⁵⁹.

Analizując owoc pracy komisji, łatwo można dostrzec, iż opierał się on w dużej mierze na propozycjach i argumentacjach Rowickiego. Komisja w swych pracach przestała ostatecznie brać pod uwagę Kolno jako potencjalną parafię, od której miałyby się odłączyć niektóre wioski na rzecz Lipnik, choć wcześniej wielokrotnie o tym wspomniano⁶⁰. Uznała również, że wioski Wyk, Popiołki, Gawrychy, znajdujące się w parafii Nowogród, powinny pozostać przy swym „pierwiastkowym kościele”, gdyż ich mieszkańcy tak do Lipnik, jak i do Nowogrodu, musieliby pokonywać podobną drogę (zignorowano prośby mieszkańców wsi Kuzie). Warto też w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że mieszkańcy Lipnik stanowiliby blisko jedną trzecią ludności przyszłej parafii⁶¹.

⁵⁷ Tamże, k. 60–63.

⁵⁸ Tamże, k. 64. Jest bardzo prawdopodobne, że powyższe oświadczenie mieszkańców wsi Kuzie, Wyk, Popiołki i Gawrychy, powstało z inspiracji księdza Borowskiego.

⁵⁹ ADŁ I, Wykaz wsiów mających składać parafię lipnicką, sygn. 238, k. 74; por. W. Jemielity, *Parafie...*, s. 46.

⁶⁰ ADŁ I, Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 3.VII.1820, sygn. 238, k. 1; Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do biskupa augustowskiego – Warszawa 24.IV.1823, tamże, k. 8; Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Przytuły 27.VI.1823, tamże, k. 12.

⁶¹ Wykaz wsiów mających składać parafię lipnicką, tamże, k. 74.

Tabela 1. Wioski, które zdaniem komisji powinny znaleźć się w granicach nowej parafii w Lipnikach

L. p.	Miejscowość	Domów	Ludności
Z parafii Kadzidło			
1.	Baba	50	260
2.	Brzozowa	26	173
3.	Czarnia	41	266
4.	Lipniki	140	922
5.	Plewki	14	94
6.	Szafranki	59	351
7.	Tartak	20	144
8.	Złotagóra	5	37
Z parafii Myszyniec			
9.	Dawia	17	120
Z parafii Nowogród			
10.	Kuzie	52	346
W sumie:		424	2713

Źródło: ADŁ I, Protokół komisji..., Sygn. 238, k. 55; Wykaz wsiów mających składać parafię lipnicką, tamże, k. 74.

Kolejne miesiące były zatem dla Lipnik po raz kolejny czasem wyczekiwania na rychłe i szczęśliwe zakończenie sprawy zapoczątkowanej przez Rowickiego, tym bardziej że decyzje, jakie zapadały jeszcze w początkach 1825 roku, dawały ku temu szansę⁶². Jednak i tym razem okazało się, że nadzieje te były płonne. W aktach kościelnych dotyczących Lipnik do 1834 roku brak jest dokumentów związanych z dysmembracją, a te, sporządzone w tym właśnie roku, powołują się na owoc prac komisji, która zebrała się dekadę wcześniej⁶³, co świadczy pośrednio o tym, że o sprawie Lipnik w owym czasie mogło być głucho. Nie sposób rozstrzygnąć, jaki był tego powód. W jednym z listów z 1838 roku Rowicki wspominał wprawdzie o pewnych „tamach”, które utrudniały proces powstania w Lipnikach parafii⁶⁴, nie wyjaśnił jednak, co konkretnie miał na myśli. Milczenie źródeł zmusza nas zatem do postawienia kilku mniej lub bardziej prawdopodobnych hipotez.

Jednym z powodów, który pośrednio mógł wpłynąć na opóźnienie prac dotyczących dysmembracji, było powstanie listopadowe i związana z nim wojenna zawierucha⁶⁵. Tego rodzaju niepokoje siłą rzeczy nie sprzyjały inicjatywie Rowickiego. Kolejna, bardziej wiarygodna hipoteza opiera się na fakcie, że w latach 1826–1834 diecezją augustowską zarządzał biskup Mikołaj Jan Manugiewicz, który zupełnie nie zajmował się sprawami

⁶² M. Przytocka, op. cit., s. 86.

⁶³ ADŁ I, Komisarz obwodu łomżyńskiego do administratora diecezji augustowskiej – Łomża 2.XI.1834, sygn. 238, k. 19.

⁶⁴ Naddzierzawca ekonomii Nowogród do biskupa augustowskiego – Kupiski 14.V.1838, tamże, k. 37.

⁶⁵ Powstanie listopadowe nie było rzecz jasna bezpośrednią przyczyną przerwania starań na rzecz utworzenia nowej parafii, mogło natomiast wpłynąć na czas trwania zwłoki, po której sprawa Lipnik została ponownie podjęta.

swej diecezji oraz rezydował poza jej granicami⁶⁶. Jego nominacja musiała także wpłynąć negatywnie na kwestię lipnicką. Następcą Manugiewicza był – znany nam już – biskup Choromański⁶⁷, który osobiście interesował się kwestią utworzenia w Lipnikach parafii⁶⁸ i który nie pałał zbyt wielką sympatią do swego poprzednika⁶⁹. Być może zbieżność dat (rok 1834 – objęcie obowiązków administratora diecezji przez biskupa Choromańskiego oraz ponowne, wzmożone zainteresowanie kwestią lipnicką) nie jest tu przypadkowa. Niewykluczone jest również, że Rowicki miał dobre kontakty z Choromańskim (musieli znać się choćby z obrad komisji, która w 1824 roku radziła nad sposobnością utworzenia w Lipnikach parafii), co także może czynić nieprzypadkowym fakt, że właśnie w 1834 roku Rowicki powrócił do swej dawnej inicjatywy⁷⁰.

Trzymajmy się jednak faktów. W 1834 roku Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu ostatecznie odmówiła bezpłatnego przekazania lipnickiego wójtostwa na rzecz przyszedłego plebana⁷¹. Zdaje się jednak, iż ta decyzja paradoksalnie wpłynęła pozytywnie na dalsze losy tworzącej się parafii. Kwestia wójtostwa została zamknięta i należało teraz szukać innych rozwiązań. Kilka miesięcy później Choromański zaproponował własny plan erygowania parafii w Lipnikach, który w wielu punktach pokrywał się z projektem Rowickiego z 1824 roku. Był on zbieżny m.in. w kwestii liczby wsi, które mają być oderwane od macierzystych parafii. Biskup Choromański uważał również, że zarówno ze względów religijnych, jak i administracyjnych, parafia w Lipnikach jest nieodzownie potrzebna. Jego projekt zawierał jednak kilka nowatorskich pomysłów. Biskup proponował, aby kościół w Lipnikach był filią kościoła nowogrodzkiego, w związku z czym, wzorem innych kościołów filialnych, ksiądz mieszkający w Lipnikach byłby wyjęty spod zwierzchnictwa proboszcza nowogrodzkiego, choć – jak to ujął Choromański – „ma mu być zawsze posłusznym”. Ponadto biskup przyjął ze spokojem decyzję Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, odmawiającej bezpłatnego przekazania wójtostwa na rzecz przyszedłego plebana, twierdząc, że gdyby ksiądz lipnicki otrzymał wójtostwo na zasadzie kontraktu, to również musiałby przejąć wszelkie ciężary z nim związane, „a tem samem musiałby się zająć gospodarstwem i uprawą ziemi”, co mogłoby wpłynąć negatywnie na nastroje tamtejszej ludności, zmuszając do pracy na roli plebana. Dlatego uważał, że najlepszym rozwiązaniem byłoby finansowe wsparcie otrzymane od rządu w wysokości co najmniej 100 zł na kwartał. W swym projekcie Choromański przedstawił także kandydata na proboszcza w Lipnikach – księdza Antoniego Jabłonowskiego – oraz zastrzegł, że „osadzenie tej parafii kapłanem, do samej tylko władzy Diecezjalnej należyć będzie”. Wspomniał również, że wsie

⁶⁶ W. Jemielity, *Diecezja augustowska...*, s. 36–38. Postawa biskupa Manugiewicza dowodzi, że jeszcze w XIX wieku podstawowe postanowienia soboru trydenckiego nie zawsze były przestrzegane. Nieco przychylniej od Jemielitego o Manugiewiczu pisał Mieczysław Żywczyński (M. Żywczyński, *Manugiewicz Mikołaj Jan*, PSB, t. XIX, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 501–202).

⁶⁷ Choromański zarządzał diecezją jako wikariusz kapitulny (M. Godlewski, *Choromański...*, s. 427; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 38).

⁶⁸ ADŁ I, Administrator diecezji augustowskiej do komisarza obwodu łomżyńskiego – Zambrów 8.XI.1834, sygn. 238, k. 21.

⁶⁹ W. Jemielity, *Diecezja augustowska...*, s. 40.

⁷⁰ Miało to miejsce najprawdopodobniej w lutym 1834 roku (ADŁ I, Komisarz obwodu łomżyńskiego do administratora diecezji augustowskiej – Łomża 2.XI.1834, sygn. 238, k. 19).

⁷¹ Tamże.

tworzące nową parafię muszą być zwolnione ze składek pieniężnych i pracy ręcznej na rzecz swych dawnych kościołów parafialnych, a obowiązek ten miałyby przejść na parafię w Lipnikach⁷².

W styczniu 1835 roku o sprawie Lipnik została poinformowana Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego i – podobnie jak to miało miejsce w 1823 roku – prace ruszyły w szybszym tempie. Tworzono wówczas pierwsze plany i anszłagi⁷³. 21 lutego 1837 roku Rada Administracyjna Królestwa na wniosek Komisji Rządowej „uznawszy konieczną potrzebę utworzenia nowej parafii we wsi rządowej Lipnikach” postanowiła wreszcie przeznaczyć na utrzymanie tam stałego kapłana fundusz w wysokości 1000 złotych polskich rocznie⁷⁴. Wcześniej rząd zatwierdził anszlag w wysokości 28 574 złotych polskich i 26 groszy na wybudowanie nowego kościoła i budynków plebańskich⁷⁵. 19 kwietnia 1837 konsystorz łomżyński wystosował pismo do biskupa augustowskiego, w którym prosił go, aby „raczył łaskawie przystąpić do dekretu erekcyi kościoła w Lipnikach”, twierdząc, że nie należy zwlekać z tym aż do czasu wybudowania kościoła i plebanii, gdyż wraz z aktem erekcyjnym ruszy także coroczna rządowa pomoc finansowa, której nie powinno się zmarnować⁷⁶. Sprawy nabrały wówczas niespotykanego do tej pory tempa. 28 marca 1838 roku biskup augustowski – Paweł Straszyński⁷⁷ wystosował prośbę do biskupa płockiego – Franciszka Pawłowskiego, by ten zrzekł się swych praw do wsi mających tworzyć nową parafię, a znajdujących się pod jego zwierzchnictwem⁷⁸, co ten wkrótce uczynił. 1 maja 1838 roku Straszyński wysłał do Lipnik księdza Jana Kondrackiego⁷⁹, mimo że ich mieszkańcy mocno wierzyli, iż nowym plebanem parafii zostanie dotych-

⁷² ADŁ I, Administrator diecezji augustowskiej do komisarza obwodu łomżyńskiego – Zambrów 8.XI.1834, sygn. 238, k. 21. Projekt Choromańskiego był pomyślny dla Rowickiego. Warto podkreślić, że Choromański, wymieniając wsie, które miałyby się znaleźć w granicach nowej parafii, nie powołał się na ustalenia komisji z 1824 roku, której zresztą był członkiem, ale oparł się na postulatach Rowickiego. Również propozycja, by kościół w Lipnikach był filią parafii Nowogród, wydaje się na rękę Rowickiemu, który – przypomnijmy – był naddzierżawcą ekonomii Nowogród. Powyższe przykłady mogą potwierdzać hipotezę, że Rowicki miał dobre kontakty z Choromańskim. Nie wykluczone, że gdyby Choromański nie został przeniesiony w 1836 roku na arcybiskupstwo warszawskie (W. Jemielity, *Diecezja augustowska...*, s. 40; M. Godlewski, op. cit., s. 428), jego projekt zostałby wcielony w życie.

⁷³ ADŁ I, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych do biskupa augustowskiego – Warszawa 10.VII.1840, sygn. 238, k. 73.

⁷⁴ Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego do biskupa augustowskiego – Warszawa 7.III.1837, tamże, k. 25; List kanonika Błockiego – Sejny 6.IX.1837, tamże, k. 29; Biskup augustowski do biskupa płockiego – Sejny 28.III.1838, tamże, k. 32; sygn. 174, k. 229; Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych do biskupa augustowskiego – Warszawa 10.VII.1840, sygn. 238, k. 73.

⁷⁵ ADŁ I, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych do biskupa augustowskiego – Warszawa 10.VII.1840, sygn. 238, k. 73.

⁷⁶ Konsystorz łomżyński do biskupa augustowskiego – Nowogród 19.IV.1837, tamże, k. 26–28.

⁷⁷ Straszyński zasiadł na tronie biskupim po odejściu Choromańskiego w 1836 roku na arcybiskupstwo warszawskie (W. Jemielity, *Diecezja augustowska...*, s. 44; E. Orman, K. Śmigiel, *Straszyński Paweł*, PSB, t. XLIV/2, Warszawa–Kraków 2006, s. 263).

⁷⁸ ADŁ I, Biskup augustowski do biskupa płockiego – Sejny 28.III.1838, sygn. 238, k. 32; sygn. 174, k. 229.

⁷⁹ W. Jemielity, *Parafie...*, s. 47.

czasowy wikariusz kadzidłański – ksiądz Józef Rzeszotarski⁸⁰. Ostatecznie 20 maja 1838 roku utworzono w Lipnikach parafię⁸¹, choć grunt pod to wydarzenie nie został należycie przygotowany. Wydaje się, iż decyzja o erekcji była przedwczesna i wynikała głównie z chęci jak najlepszego wykorzystania rządowych pieniędzy. Duchowni z Kadzidła i Myszyńca starali się różnymi sposobami utrudnić pracę księdzu Kondrackiemu⁸². Wszystko wskazuje na to, że również Lipniki nie były do tego wydarzenia

⁸⁰ Mieszkańcy Lipnik stali w tej sprawie prośby do biskupa (ADŁ I, Parafianie do biskupa augustowskiego – Lipniki 25.VI.1838, sygn. 238, k. 39; Jakub Ruszczyk do biskupa augustowskiego – Lipniki 26.V.1838 i odpowiedź biskupa – Płonka 2.VI.1838, tamże, k. 41), deklarowali także Rowickiemu pomoc przy organizacji nowej parafii, pod warunkiem jednak, że ich proboszczem zostanie Rzeszotarski, w związku z czym Rowicki starał się coś wskórać w tej sprawie u biskupa augustowskiego (Naddzierżawca ekonomii Nowogród do biskupa augustowskiego – Kupiski 14.V.1838, tamże, k. 36–37). Ksiądz Józef Rzeszotarski również prosił o posadę plebana w Lipnikach (Ksiądz Rzeszotarski do konsystorza łomżyńskiego – 18.XI.1836, tamże, k. 23). Ich petycje nie były jednak wysłuchane, choć biskup Straszyński dawał nadzieję, pisząc 2 czerwca 1838 roku do mieszkańców Lipnik, że nominacja Kondrackiego była wynikiem nagłej potrzeby i jeśli tylko zakończy swe wizytacje (był wówczas w Płonce), postara się o księdza „do waszych potrzeb zastosować się mogącego i duchem kościelnym tchnącego” (Jakub Ruszczyk do biskupa augustowskiego – Lipniki 26.V.1838 i odpowiedź biskupa – Płonka 2.VI.1838, tamże, k. 41). Ksiądz Józef Rzeszotarski został ostatecznie w 1839 roku proboszczem w Baranowie, gdzie dał się poznać jako bardzo dobry i energiczny zarządca oraz gorący patriota. (A. Białczak, *Z dziejów parafii Baranowo*, „Zeszyty Naukowe OTN” 1995, z. IX, s. 149–152; tenże, *Dzieje Baranowa oraz ziem nad Płodownicą i Omulwią. Mała Kurpiowska Ojczyzna*, Baranowo–Ostrołęka 2005, s. 148, 158–159, 184, 186; *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915*, opr. P. Kubicki, cz. I, t. II, Sandomierz 1933, s. 614).

⁸¹ We wszystkich publikacjach dotyczących omawianej parafii podaje się jako dzień jej powstania 20 maja 1838 roku (zob. m.in. *Rocznik jubileuszowy...*, s. 248). Za tą datą przemawia również jeden z dokumentów, w którym jest wzmianka o tym, że akta dotyczące narodzin, ślubów i zmarłych są prowadzone właśnie od 20 maja 1838 roku, „jako z dniem tym nowoformowanej Parafii teiże” (ADŁ I, Inwentarz *fundi instructi* – Lipniki 6.IV.1868, sygn. 238, k. 202). Być może wiedza innych badaczy jest również czerpana z tego dokumentu, jednak w ich publikacjach brak jest informacji na temat skąd ową wiedzę czerpali, co nie pozwala mi jednoznacznie stwierdzić, że tak jest w istocie. Okoliczności tworzenia parafii wydają się jednak nieco bardziej skomplikowane. Wprawdzie od 20 maja 1838 roku Lipniki funkcjonowały *de facto* jako samodzielna parafia, formalnie jednak nie posiadały jeszcze wówczas erekcji. W czerwcu 1838 roku biskup Straszyński deklarował co prawda, że na początku lipca tego roku wyda akt erekcyjny (Komendantz parafii Lipniki do biskupa augustowskiego – 18.VI.1838 i odpowiedź biskupa – Kuczyn 20.VI.1838, tamże, k. 44), nie jest jednak pewne, czy dotrzymał słowa, tym bardziej, że żadne z późniejszych źródeł, z którymi autor miał styczność, nie powoływały się na tego typu dokument. Jeśli chcemy wyznaczyć jakiś konkretny dzień dla powstania lipnickiej parafii, to 20 maja 1838 roku wydaje się najbardziej rozsądny, trzeba jednak pamiętać, że w rzeczywistości był to proces niezwykle długotrwały.

⁸² Ksiądz Kondracki znalazł się w bardzo trudnej sytuacji. W liście z 18 czerwca 1838 roku relacjonował biskupowi Straszyńskiemu, iż w pierwszych dniach po przyjeździe udał się do proboszcza kadzidłańskiego – Kacpra Milewskiego, by ten – jak pisał – „oddał akta i wsie w Gubernii Augustowskiej[j] zostające na co wspomniany kapłan odpowiedział dla czegoś od swego Jaśnie Wielmożnego Biskupa nie mam otem żadney wiadomości i zarazem oświadczył mi iż jutro to iest dnia 10 maja do Konsystorza Pułtuskiego z zapytaniem [wystąpi] iak sobie ma postąpić? Widać że odebrał odpowiedz iżby oddał wsie z Augustowskiej Gubernii do Lipnik albowiem zapublikował iż iuż nie należą do parafii Kadzidleńskiej lecz do Lipnickiej na co parafianie z chęcią przystają i uczęszczają licznie tak na nabożeństwo iakoteż do Administracyi Sakramen-

zupełnie przygotowane. Jeszcze w 1840 roku plany budowy kościoła i plebanii były w wielu kwestiach niejasne, poza tym tamtejszy komendarz nie posiadał żadnych gruntów. Również do sierpnia 1840 roku niejasna była sytuacja wsi Gawrychy, Kuzie, Wyk i Popiołki, które znalazły się w nowej parafii, a których mieszkańcy chcieli pozostać przy kościele nowogrodzkim⁸³.

Ostatecznie w parafii Lipniki znalazło się dziewięć wiosek, leżących do tej pory w diecezji płockiej. Były to: Baba (49 domów i 298 mieszkańców), Brzozowa (odpowiednio: 27 i 177), Czarnia (55 i 320), Dawia (15 i 92), Lipniki (142 i 919), Plewki (13 i 93), Szafranki (59 i 392), Tartak (22 i 121), Złotagóra (5 i 37); w sumie 387 domów i 2449 osób (w tym 1214 mężczyzn i 1235 kobiet)⁸⁴.

Można powiedzieć, iż czas od powstania parafii w 1838 roku do ukończenia budowy nowego kościoła w roku 1844⁸⁵ był dla nowej parafii swego rodzaju okresem przejściowym. Co prawda Lipniki funkcjonowały jako samodzielna parafia, jednak nie wszystko było dopięte na przysłowiowy ostatni guzik, skoro jeszcze w 1842 roku spo-

tów SS; Wikaryusz zaś Jego przeciwnie działa buntuie parafian i iezdzi od wsi do wsi na mawia przez różne sposoby iżby podawali prozby do Jaśnie Wielmożnego Pasterza żeby nie inszego kapłana przernaczył do Lipnik iak tylko X. Rzeszotarskiego wikaryusza Kadzidleńskiego i takowe to prozby nie podaeie cała parafia lecz trzech i oni wspólnie z xiędzem zwodzją resztę ludu [...] dla tey to przyczyny nie można ieszcze zaprowadzić dobrego porządku jak bydz powinien w Kościołach taki iaki jest po inszych parafiach [...]”. Po wizycie u księdza Milewskiego Kondracki udał się do proboszcza myszyńskiego – Antoniego Stanisława Dobrskiego – z podobną prośbą, na co ten „odpowiedział że na żaden sposób niepozwoili na oderwanie od Jego parafii i w tym celu posłał do Konsystorza Pułtuskiego i odebrał odpowiedz od onegoż iż do tych czas o oderwaniu wsiów od parafii Myszyńskiej nie mają żadney wiadomości od Jaśnie Wielmożnego Biskupa Diecezji Augustowskiej na tym więc fundamencie przykazał swym parafianom to iest wsiom z Gubernii Augustowskiej aby do kościoła Lipnickiego [...] nie udawali się i grozi im exekucyją [...]” (ADŁ I, Komendarz parafii Lipniki do biskupa augustowskiego – 18.VI.1838 i odpowiedź biskupa – Kuczyn 20.VI.1838, sygn. 238, k. 43–44). Biskup Straszyński w liście z 20 czerwca 1838 roku odpowiedział, że zajmie się sprawą, gdy wróci do Sejn z wizytacji, co miało nastąpić na początku lipca (w trakcie pisania listu przebywał w Kuczynie), wówczas wyda erekcję, a plebani z Kadzidla i Myszyńca „zaspokojonemi zostaną” (tamże, k. 44).

⁸³ Prośby mieszkańców wsi Gawrychy, Kuzie, Wyk i Popiołki do biskupa augustowskiego – Gawrychy 17.VII.1840, sygn. 238, k. 79–82; Mieszkańcy wsi Gawrychy, Kuzie, Wyk i Popiołki do biskupa augustowskiego – Gawrychy 10.VIII.1840 i odpowiedź biskupa – Sejny 17.VIII.1840, tamże, k. 86) zostały wysłuchane 18 sierpnia 1840 roku, kiedy to biskup Straszyński zezwolił im ostatecznie pozostać przy parafii nowogrodzkiej i zwolnił z wszelkich ciężarów na rzecz budującego się w Lipnikach kościoła (Biskup augustowski do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych – Sejny 18.VIII.1840, tamże, k. 76–78), do czego byli wcześniej przynaglani przez wójta gminy Kupiski (Sołtysi wsi Gawrychy, Kuzie, Wyk i Popiołki do biskupa augustowskiego – Gawrychy 17.VII.1840, tamże, k. 81; Mieszkańcy wsi Gawrychy, Kuzie, Wyk i Popiołki do biskupa augustowskiego – Gawrychy 10.VIII.1840 i odpowiedź biskupa – Sejny 17.VIII.1840, tamże, k. 86).

⁸⁴ ADŁ I, Biskup augustowski do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych – Sejny 18.VIII.1840, sygn. 238, k. 76; ADŁ I, Wykaz wsiów i w nich znajdującej się ludności, należących z Gminy Kupiskiej do parafii kadzidlańskiej i myszyńskiej – Kupiski 16.X.1837, sygn. 557, k. 195 (dane z roku 1837). Z chwilą powstania parafii w Lipnikach jej terytorium zostało automatycznie włączone do diecezji sejneńskiej.

⁸⁵ ADŁ I, Komendarz kościoła w Lipnikach do biskupa augustowskiego – Lipniki 11.VI.1844 i odpowiedź biskupa – Sejny 26.VI.1844, sygn. 238, k. 185.

rzządzano dokumenty dotyczące parafii „nowo tworzącej się Lipniki”⁸⁶. Sam biskup Straszyński w jednym ze swych listów z 1840 roku przyznał, iż „interymalnie tylko parafię Lipnicką urządziłem, i kapłana do niej posłałem, bo oprócz przeznaczoney kompeteni roczney złt tysiąc, nic więcey trudniący się *cura animarum* duchowny wtym mieyscu, nie miał, i nie ma sobie nadanego”⁸⁷.

Gdyby podsumować wieloletni proces powstawania w Lipnikach samodzielnego ośrodka duszpasterskiego, pierwsze, co nasuwa się na myśl, to fakt, że miejscowości tej zabrakło zwyczajnie szczęścia. Powstałe w XVII wieku Lipniki przez kolejne lata rozwijały się prężnie i w XIX stulecie wkraczały jako jedna z największych wsi Puszczy Zielonej⁸⁸. Można by rzec, że parafia Lipnikom się należała; los chciał jednak, by w XVIII wieku na Kurpiach powstały tylko dwie parafie⁸⁹. Lipniki nie zdążyły, zabrakło wpływowej protekcji⁹⁰, a rzeczywistość porozbiorowa nie sprzyjała tego typu inicjatywom. Próba Rowickiego siłą rzeczy musiała spotkać się z dezaprobatą plebanów, którzy mieliby stracić część swych wiosek na rzecz tworzącej się parafii. Do tej swistej listy nieszczęść dodać trzeba jeszcze biedę samych zainteresowanych, skomplikowaną sytuację podziałów administracyjnych oraz – być może – wojenne niepokoje i niepomyślną nominację Manugiewicza. Inicjatywa Rowickiego miała wprawdzie swój szczęśliwy finał w 1838 roku, jednakże w owym czasie Lipniki nie były już w stanie wyjść z cienia ogromnych parafii, z którymi sąsiadowały⁹¹. Trudno oprzeć się wrażeniu, że współcześni parafianie lipniccy muszą pić piwo, którego nawarzyła im historia⁹².

⁸⁶ Dozór kościoła do biskupa augustowskiego – Lipniki 4.IX.1842, tamże, k. 159.

⁸⁷ Biskup augustowski do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych – Sejny 18.VIII.1840, tamże, k. 76.

⁸⁸ Według danych z 1817 roku Lipniki posiadały 122 domy i 643 mieszkańców. Dla porównania Kadzidło liczyło wówczas 102 domy i 493 mieszkańców (W. Jemielity, *Parafie...*, s. 32), Myszyniec – 135 domów i 1000 mieszkańców (M. Przytocka, op. cit., s. 84), Ostrołęka natomiast, niespełna dekadę później, posiadała 177 domów i 1484 mieszkańców (*Tabella Miast, Wsi, Osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, alfabetycznie ułożona w Biórze Kommissyi Rządowey Spraw Wewnętrznych i Policyi*, t. II, Warszawa 1827, s. 69).

⁸⁹ W. Jemielity, *Parafie...*, s. 107.

⁹⁰ Wydaje się, że wynikające jedynie z woli samych Kurpiów, „oddolne” organizowanie parafii w Puszczy Zielonej nie było możliwe co najmniej do XIX wieku. Kadzidło i Baranowo – dwie parafie powstałe na Kurpiach w XVIII wieku – erygowano dzięki protekcji możnych rodów (tamże, s. 32, 37). Starania Rowickiego z pierwszej połowy XIX wieku także wpisują się w schemat „odgórnego” tworzenia nowych parafii.

⁹¹ Warto zwrócić uwagę, że kurpiowskie parafie, których historia sięga co najmniej XVIII wieku, są obecnie stosunkowo obszerne i ludne (mowa tu o Myszyncu, Kadzidle i Baranowie). Żadnej z kurpiowskich parafii, która powstała w XIX wieku nie udało się zdobyć takiej pozycji. Wyżej wymienione miejscowości są poza tym jednymi z największych na Kurpiach, co może świadczyć o tym, jak wielką rolę odgrywała parafia w rozwoju gospodarczym tutejszych osad.

⁹² Do parafii Lipniki należą obecnie miejscowości: Lipniki, Dawia, Szafranki, Tartak oraz część wsi Baba. Parafia liczy około 1800 dusz (*Rocznik jubileuszowy...*, s. 249).

BIBLIOGRAFIA**Źródła archiwalne:****Archiwum Diecezjalne w Łomży:****Zespól I (akta parafialne):**

ADŁ I, sygn. 173 – „Acta Visitationis Generalis Ecclesiarum Decanatus Lomzen Et Ostroleken Autoritate Et Mandato Celesissimi Et Rndissimi Dni Michaelis Georgii Principis Poniatowski Episcopi Plocensis Ducis Pultoviensis Expedita Per Perilustrem Rndissimum Dnum Augustinum Lipinski Canonicum Cathedralum Plocen Judicem Surrogatum Pultoviensen Designatum Visitatorem Anno 1775”.

ADŁ I, sygn. 174 – „Akta w interesie Kościoła i Beneficium parafialnego we wsi Kadzidło”.

ADŁ I, sygn. 238 – „Akta Kancelarii Kurialnej Biskupa Augustowskiego dotyczące się Utworzenia Parafii w Lipnikach”.

ADŁ I, sygn. 557 – „Akta Kancelarii Kurialnej Biskupa Augustowskiego dotyczące się kościoła Filialnego w Turośli”.

Zespól II (akta ogólne):

ADŁ II, sygn. 160 – „Wizyty Kościołów i Dekanatu Ostrołęckiego 1778-1847”.

ADŁ II, sygn. 161 – „Akta Wizyt Kościołów Dekanatu Ostrołęckiego 1853-1859”.

Archiwum Parafialne w Kadzidle (nazwa nieoficjalna):

„Iura et documenta Ecclesiae Parochialis Kadzidlensis a tempore suam Exdotationis et Ereptionis in unum volumen compillata et fideliter ex suis Originalibus transcripta. per Illustrem Admodu Reveredu Dominu Martinum Szweykowski. Decanum Ostrołęcensem Parochum Kadzidlensem. Anno Domini 1781 mo”.

Opracowania:

Białczak A. 1995. *Z dziejów parafii Baranowo*. Wydawnictwo OTN im. A. Chętnika, „Zeszyty Naukowe OTN”, z. IX.

Białczak A. 2005. *Dzieje Baranowa oraz ziem nad Płodownicą i Omulwią. Mała Kurpiowska Ojczyzna*. Wydawnictwo: Urząd Gminy w Baranowie, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Baranowskiej, OTN im. A. Chętnika, Baranowo–Ostrołęka.

Chętnik A. 1937. *Dąbrówka. Kościół i parafia w pow. ostrołęckim*. Wydawnictwo autora, Nowogród.

Gawarecki W.H. 1830. *Pamiętnik historyczny płocki*, t. 2, Warszawa.

Jemielity W. 1972. *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818–1872*, Wydawnictwo KUL, Lublin.

Jemielity W. 1990. *Diecezja Łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Wydawnictwo Kurii Diecezjalnej Łomżyńskiej, Łomża 1990.

Jemielity W. 1994. *Układ administracyjny ziemi ostrołęckiej dawniej i dziś*. Wydawnictwo OTN im. A. Chętnika, „Zeszyty Naukowe OTN”, z. VIII.

Jemielity W. 1997. *Myszyniec centrum kościelnym Puszczy Zielonej*, Wydawnictwo OTN im. A. Chętnika, „Zeszyty Naukowe OTN”, z. XI.

- Jemielity W. 2003.** *Dzieje parafii Zalas*, Wydawnictwo Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej, Łomża.
- Jemielity W. 1975, 2004.** *Parafie Puszczy Kurpiowskiej*, Wydawnictwo Kurii Diecezjalnej Łomżyńskiej, Witolda Jemielitego, Łomża.
- Jemielity W. 2004.** *Zarys dziejów Puszczy Kurpiowskiej*, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej, Episteme, nr 38.
- Kijowski J. 2000.** *Podziały administracyjne na Mazowszu od XVI w. do chwili obecnej, ze szczególnym uwzględnieniem regionu ostrołęckiego*, Wydawnictwo OTN im. A. Chętnika, „Zeszyty Naukowe OTN”, z. XIV.
- Kłoczowski J. 1999.** *Parafia w tradycyjnej kulturze europejskiej i polskiej*, Wydawnictwo OTN im. A. Chętnika, „Zeszyty Naukowe OTN”, z. XIII.
- Krzywicki L. 1962.** *Dzieła*, t. 6, Wydawnictwo PAN, Warszawa.
- Kubicki P. (opr.) 1933.** *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915*, cz. I, t. II, Sandomierz.
- Kumor B. 1980.** *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków.
- Nitecki P. 1992.** *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych, Warszawa.
- Polski Słownik Biograficzny.** Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności oraz Polskiej Akademii Nauk, t. III, XIX i XLIV z lat 1937, 1974, 2006.
- Przytocka M. (red.) 2009.** *Dzieje parafii i kościoła pw. Trójcy Przenajświętszej w Myszyniu*, Parafia Rzymskokatolicka pw. Trójcy Przenajświętszej w Myszyniu, Myszyniec.
- Rocznik jubileuszowy diecezji łomżyńskiej 2009/2010.** Wydawnictwo Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej, Łomża 2009.
- Tabella Miast, Wsi, Osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, alfabetycznie ułożona w Biórze Komisseyi Rządowéy Spraw Wewnętrznych i Policji**, t. II, Warszawa 1827.
- Tomczak M. 2007.** *Zarys dziejów parafii Lipniki do 1939 roku*. Praca licencjacka, Pułtusk.
- Tomczak M. 2009.** *Budowle kościelne w Puszczy Myszynieckiej w XIX wieku*. Praca magisterska, Pułtusk.

STRESZCZENIE

Lipniki są jedną z najstarszych wsi na Kurpiach i jeszcze w XIX wieku były jedną z bardziej ludnych. W drugiej połowie XVIII wieku zbudowano tam kaplicę, w której odprawiali nabożeństwa księża z Kadzidla, jednakże próby utworzenia w Lipnikach parafii zostały podjęte dopiero w pierwszej połowie XIX wieku. Skomplikowana sytuacja związana z podziałami administracyjnymi, postawa niektórych duchownych, wojenne niepokoje oraz bieda były czynnikami, które wybitnie utrudniały ten proces. Parafię w Lipnikach utworzono dopiero w roku 1838, co było zresztą możliwe głównie dzięki wsparciu finansowemu rządu. Wydaje się, iż ta stosunkowo późna erekcja mogła negatywnie rzutować na dalsze dzieje Lipnik.

SŁOWA KLUCZOWE: Kurpie, Lipniki, parafia, Kościół

SUMMARY

Lipniki is one of the oldest villages in the Kurpie Forest. In the 19th century it had the biggest population. In the second half of 18th century there was built a chapel where priests from Kadzidło celebrated Masses. However, the first parish was organised in the 19th century. The complicated administration situation, the attitude of people, war and poverty were the main reasons for organising it so late. It came to life in 1838 only thanks to the government financial support. It could have seemed that a parish set up so late would have negative consequences in Lipniki's future.

KEYWORDS: Kurpie, Lipniki, parish, Church